

Aloite: Sosiaaliturvajärjestelmä korjattava Yleisturvalla

Sosialidemokraatit loivat hyvinvointivaltiota rakentaessaan Suomeen turvaverkon, joka on laajuudeltaan ainutlaatuinen maailmassa. Vuosikymmenten aikana olemme olleet muotoilemassa järjestelmää yhteiskunnan ja työelämän muuttuessa. Muutoksilla on tehty paikkauksia olemassa olevaan järjestelmään, mikä on synnyttänyt tilkkutäkin, joka on monin paikoin epäjohdonmukainen ja jonka tunteminen edellyttää korkeakoulututkintoa.

Tämän päivän sosiaaliturvajärjestelmässä on monia ongelmia. Ihmiset ovat epätarkoituksenmukaisesti pitkittyneesti toimeentulotuen varassa, etuudet eivät riitä kohtuulliseen vähimmäiskulutukseen ja yli 100 000 ihmistä ei saa etuutta, johon olisi oikeutettu, koska järjestelmä on vaikeaselkoinen, sirpaleinen ja byrokraattinen. Kannustinloukkujen ja etuuksien päällekkäisyyksien takia työn vastaanottaminen ei ole taloudellisesti kannattavaa kaikille ja etuudelta toiselle siirtyminen aiheuttaa pitkiä viiveitä ja etuuksien välillä jää ihmisiä ilman tuloja. Sosiaaliturva ei tue elinikäistä oppimista, osaamisen ylläpitämistä ja päivittämistä, eivätkä työllistymistä edistävät palvelut toimi kaikille työttömille tarkoituksenmukaisesti. Yrittäjien ja epäsäännöllistä tuloa saavien sosiaaliturva on puutteellinen ja asumistukijärjestelmä väärin asuntomarkkinoita.

Perustulo ei ole nykyaikainen ratkaisu. Kaikille ehdoitta maksettava tasasuuruinen etuus on taloudellisesti raskas sekä ottaa huomioon ihmisen muuttuvat elämäntilanteet. Perustulon ehdottomuus tarkoittaa myös sosiaaliturvan ja palveluiden välisen kytköksen heikkenemistä sekä pahimmissa tapauksissa ongelmassa olevien ihmisten heitteillejättöä. Pahimmillaan perustulo tekee karhunpalveluksen kotivanhemmille ja syrjäytymisvaarassa oleville, joiden pitkittynyt sosiaaliturvan varassa eläminen ja ohut kontakti työelämään ja palveluihin heikentävät osallisuutta yhteiskuntaan.

Nykysosiaaliturvan periaatteet vastikkeellisuus, tarveharkintaisuus sekä syyperusteisuus ovat toimivia myös tulevaisuudessa. Ne mahdollistavat turvan kohdentamisen sitä tarvitseville, auttavat ihmisiä osallisiksi yhteiskuntaan ja mukauttavat järjestelmää ihmisten erilaisten elämäntilanteiden mukaan. Viimesijaisen toimeentulon ja perustoimeentulon turvaamisen lisäksi on tärkeää varmistaa määräaikainen ansiosidonnainen turva eri elämäntilanteissa.

Edellä mainittujen ongelmien korjaamiseksi, perustulon sudenkuoppien välttämiseksi sekä sosialidemokraattisten periaatteiden pohjalta järjestelmää on pitkäjänteisesti kehitettävä Yleisturvan suuntaan.

Sirpaleisuuden, epäjohdonmukaisuuden ja väliinpuotoamisten välttämiseksi on siirryttävä yhtenäistettyyn sosiaaliturvaetuuteen, jossa yhdistyvät nykytuisuuksista:

toimeentulotuen perusosa;
työttömyyden, sairauden ja vanhemmuuden aikaiset vähimmäisetuudet;
työttömyysetuuksien aktivointitoimenpiteiden aikainen korotusosa;
opiskelijoiden tuet ml. aikuisopiskelijat;
kotihoitontuki;
asumisen tuet sekä
sosiaaliturvan tulonsiirtojen piirissä olevien pienituloisten verovähennykset.

Verohallinnon ja valtiovarainministeriön valmisteleman kansallisen tulorekisterin käyttöönoton ja kehittämisen myötä ihmisten tulotietojen seuranta on mahdollista järjestää reaaliaikaisesti. Tämä mahdollistaa erilaisten ilmoitusten ja todistusten karsimisen sekä verotuksen ja sosiaaliturvan mukauttamisen henkilön tuloihin lyhyellä aikavälillä (kuukausi, viikko tai jopa päivä). Yhdistelemällä tulorekisterin ja muiden viranomaisten tietoja kansalaisen antamalla luvalla on mahdollista luopua sosiaaliturvan hakemusmenettelyistä ja maksaa tuet automaattisesti niihin oikeutetuille. Kehittämällä tietojärjestelmiä edelleen kohti henkilökeskeisiä tietojärjestelmiä voidaan tietoturva ja kansalaisten oikeus omiin tietoihinsa taata huomattavasti nykyistä paremmin.

Sosiaaliturvan riittävyyden arvioinnissa käytetään Kuluttajatutkimuskeskuksen kohtuullisen vähimmäiskulutuksen viitebudjetteja. Laajoihin kyselytutkimuksiin perustuvilla viitebudjeteilla määritetään kohtuullinen kulutuksen taso, johon jokaisella suomalaisella tulisi olla mahdollisuus kohtuullisten elinolosuhteiden takaamiseksi. Viitebudjettien sisältö päivitetään säännöllisesti, joten ne mukautuvat myös ihmisten kulutustarpeiden muutoksiin. Vuonna 2013 yksinasuvan henkilön kohtuullinen vähimmäiskulutus Suomessa oli 675 euroa asumiskulujen jälkeen. Vuonna 2015 pienituloisten vähimmäisetuudet Suomen sosiaaliturvassa kattoivat kuitenkin vain 71% viitebudjetista. Sosialidemokraattien tavoitteena on oltava jokaisen työttömän, sairaan, opiskelijan ja vanhempainvapaata viettävän vanhemman oikeus kohtuulliseen vähimmäiskulutukseen ja viitebudjetit täyttävään perusturvaan.

Yleisturva tarkoittaa edellä mainittujen nykysosiaaliturvan muotojen yhdistämistä yhdeksi sosiaaliturvaetuudeksi, jolla on kolme etuustasoa, joista jokaisella on omat saamisehtonsa. Tuen tasoja voidaan nimittää esimerkiksi takuutuloksi, yleistuloksi ja aktiivituloksi. Takuutulo (vrt. toimeentulotuen perusosa) on tarveharkintainen etuus, joka myönnetään henkilölle, jonka tulot ovat pudonneet alle takuutulon määrän. Kansallisen tulorekisterin huomattessa henkilöllä tulojen aleneman se tekee ilmoituksen automaattisesti Kelalle tai muulle Yleisturvaa hallinnoivalle viranomaiselle, joka automaattisesti kompensoi tuloja takuutulon määrään asti. Takuutulo on negatiivisen tuloveron kaltainen etuus, joka myönnetään automaattisesti tulojen vähentyessä ja joka pienenee tasaisesti tulojen kasvaessa.

Henkilön on mahdollisuus parantaa etuutensa tasoa syyperusteisesti yleistulon (vrt. vähimmäisetuudet) piiriin. Yleistuloon oikeuttavat syyperusteet ovat työttömyys, lapsen hoito, sairaus ja opiskelu. Kullekin em. ryhmistä voidaan asettaa erityisiä ehtoja, jotka tulee täyttää yleistulon pysymiseksi täytenä. Syyperusteiden ilmoittamisesta voidaan luopua parantamalla tietojärjestelmien yhteensopivuutta ja viranomaisten tietojenvaihtoa. Esimerkiksi synkronoimalla sairaslomalle määrätyn henkilön potilastiedot automaattisesti tulorekisterin kanssa on mahdollista automatisoida sairaan henkilön yleistulo. Opiskelijoilta edellytetään edelleen opinnoissa etenemistä ja vanhempien oikeutta yleistuloon rajataan vanhempainvapaajärjestelmän asettamien rajojen mukaan. Yrittäjien ja muiden epäsäännöllistä tukea saavien suuremmat tuloerät jakotetaan tulevaisuuteen (esim. 2000€ /kk) siten, että henkilö ei ole oikeutettu Yleisturvaan jaksotuksen kattamalla ajalla.

Aktiivitulo on yleisturvan korkein etuustaso, joka palkitsee nimensä mukaisesti aktiivisuudesta. Sitä voi saada oman aktiivisuuden ja työllistymismahdollisuuksiensa parantamisesta. Nykyistä kapeaa aktiivisuuden määritelmää, joka kattaa lähinnä työvoimahallinnon kurssit, kuntouttavan työtoiminnan ja joitain muita palveluja, on syytä laajentaa kattamaan esimerkiksi vapaaehtois- tai järjestötyöhön osallistumisen sekä omaehtoisen kouluttautumisen ilman tarveharkintaa.

Kaikki Yleisturvan etuustasot vähenevät henkilön tulojen kasvaessa tasaisesti esim. 60% tai 65% nettotyötulojen kasvusta, mikä tekee työn vastaanottamisesta aina kannattavaa.

Jokainen Yleisturvan piirissä olevan henkilön on lähtökohtaisesti oltava työmarkkinoiden käytettävissä, haettava aktiivisesti töitä ja otettava tarjottu työpaikka vastaan. Velvoitteesta on vapautettu esim. sairaat ja lastaan kotona hoitavat vanhemmat. Henkilön työllistymistä edistetään ensisijaisesti oikein kohdennetuilla palveluilla. Jokainen 3 kuukautta viimeisen vuoden aikana Yleisturvan piirissä ollut henkilö saa viranomaiselta kontaktin, jossa hänen mahdollinen palvelutarpeensa arvioidaan ja henkilölle laaditaan yksilöllinen työllistymissuunnitelma. Palveluihin ohjautumista tuetaan itsearviointi- ja palvelumaisemasovelluksin, joiden avulla henkilöllä on mahdollisuus itsenäisesti löytää tarpeitaan vastaavat julkisen, yksityisen tai kolmannen sektorin palvelut.

Työstä, palvelusta tai viranomaiskontaktista kieltäytyvälle henkilölle voidaan Yleisturvassa asettaa sanktioita. Sanktioiden olemassaolon mielekkyyttä on arvioitava mm. Sipilän hallituksen perustulokokeilun perusteella. Vaihtoehtoja sanktioiksi ovat työn vastaanottamisvelvoitteen kiristäminen sekä Yleisturvan tason leikkaaminen. Jos tasoa leikataan, on etuuden palattava leikkausta edeltävälle tasolle heti henkilön ottaessa yhteyttä viranomaiseen tai ottaessa osoitetun palvelun tai työpaikan vastaan. Tuen piiriin pääsee aina ilman karenssia, mikä kannustaa viranomaiskontaktin ottamiseen ja tekee järjestelmästä ennustettavamman ja hallinnollisesti kevyemmän.

Yleisturvan asumiskulujen jälkeen käteen jäävänä tavoitetasona on, että yleistulo on kulloisenkin kohtuullisen vähimmäiskulutuksen viitebudjetin tasolla (675€ /kk vuonna 2013). Tällöin kullekin syyperusteisesti sosiaaliturvan varassa olevalle turvataan tutkitusti kohtuulliseen vähimmäiskulutukseen riittävä etuus. Viimesijaiseksi turvaksi tarkoitettulla takuutulolla ei ole tarkoitus elää pidempiä aikoja, jolloin se voidaan mitoitaa alle kohtuullisen vähimmäiskulutuksen (esim. 80% viitebudjetista, 520€ /kk vuonna 2013). On myös mahdollista määrittää tieteellisesti ns. absoluuttisen vähimmäiskulutuksen viitebudjetti, johon takuutulon taso sidotaan. Aktiivitulon on tarkoitus palkita ihmistä oman asemansa parantamisesta, joten sen taso on oltava viitebudjettia jonkin verran korkeampi (esim. 125% viitebudjetista, 812,5€ /kk vuonna 2013). On myös mahdollista määrittää tieteellisesti ns. aktiivisen elämän vähimmäiskulutuksen viitebudjetti, johon aktiivitulo sidotaan.

Kulutuksen lisäksi Yleisturva tukee omatoimista asumisen järjestämistä. Yleisturvan asumisosan tasoon vaikuttavat henkilön asuinpaikkakunta sekä ruokakunnan koko. Kullekin paikkakunnalle määritetään kunnan keskimääräiseen neliövuokraan sidottu normi, jonka mukaan määritetään neliökohtainen asumistuki. Tuettujen neliöiden määrä kasvaa ruokakunnan koon mukana laskemalla tietty määrä neliöitä per aikuinen (esim. 20 m² ja lapsi esim. 10m²). Asuntomarkkinoiden vääristämisen välttämiseksi ja byrokratian keventämiseksi asumismenot irrotetaan reaalisista asuinkustannuksista. Irrotus edellyttää mahdollisuutta löytää kohtuuhintainen asunto, johon muuttaa tulojen pudotessa. Tämä vaatii toimivia asuntomarkkinoita, joten Yleisturvan asumistukeen liittyviä uudistuksia ei ole mahdollista toteuttaa ennen asuntopolitiikan korjaamista ja kohtuuhintaisten asuntojen riittävää tarjontaa kaikkialla maassa.

Yleisturva ei vaikuta eläkkeisiin, ansiosidonnaisiin etuuksiin, sosiaaliturvan kulukorvauksiin, lapsilisiin tai sosiaalityöntekijöiden myöntämiin harkinnanvaraisiin tukiin (esim. täydentävä ja ennaltaehkäisevä toimeentulotuki). Ansiosidonnaisten ehtojen korvaustasoja ja ehtoja

harmonisoimalla myös ansiosidonnaisia etuuksia on mahdollista tuoda lähemmäs toisiaan ja ne voidaan jopa yhdistää yhtenäiseksi Yleisturvan ansio-osaksi, jonka rahoitus ja maksatus voidaan järjestää myös nykymallilla kassojen ja vakuutusrahastojen kautta. Aikuisopiskelijoille on turvattava myös ansiosidonnainen turva.

Yleisturvaan siirtymisen kustannusten madalattamiseksi se on mahdollista ottaa käyttöön nykytukien tasolla. Siirtymällä Yleisturvaan asteittain kehittämällä nykyjärjestelmää, tiukentamalla tuen saamisen ehtoja tai jättämällä osan ihmisryhmistä nykysosiaaliturvan piiriin kustannuksia on myös mahdollista pienentää. Sosiaaliturvan rahoittaminen tulee jatkossa tehdä kiristämällä omaisuuteen ja sen tuottoon kohdistuvia veroja sekä karsimalla verovähennyksiä ja yksinkertaistamalla verotusta. Yksi mahdollinen rahoitusvaihtoehto on myös alennettujen arvonlisäverokantojen poistaminen, jota olemmekin esittäneet erillisessä aloitteessa, sillä alennetut alv.-kannat ovat heikosti kohdentuvia tulonsiirtoja, joista suurin hyöty kohdistuu hyvätuloisille.

Yleisturva varmistaa tuen kaikissa ihmisen elämäntilanteissa ja poistaa väliinputoamiset sekä luukulta toiselle pompottelun. Se tekee järjestelmästä yksinkertaisen ja helposti ymmärrettävän sekä henkilön omasta aktiivisuudesta ja työn vastaanottamisesta aina kannattavaa. Yleisturva kohtelee kaikkia kansalaisia yhdenvertaisesti ja palauttaa sosiaaliturvajärjestelmän palvelemaan kansalaisia osana hyvinvointivaltiota. Sitomalla Yleisturvan taso viitebudjetteihin

Sosialidemokraattiset nuoret ry esittää SDP:n puoluekokoukselle seuraavaa

SDP asettaa pitkän aikavälin tavoitteekseen Yleisturvan käyttöönoton ja toimii hallituksessa sosiaaliturvan ongelmien korjaamiseksi, tietojärjestelmien yhteensopivuuden kehittämiseksi sekä palvelujärjestelmien tarkoituksenmukaisuuden parantamiseksi.